

Opis źródła:

Wspomnienia z Powstania 1863 i pobytu na Syberji, autorstwa Henryka Samborskiego wydane zostały w 1917 roku w Warszawie. Zawierają one relację z uczestnictwa Samborskiego w powstaniu styczniowym, jak również opis jego pobytu na zesłaniu. To jednak nie wszystko, co autor zawarł w swoich *Wspomnieniach*, ponieważ ostatecznie strony publikacji zawierają, m.in. porównanie ruchu 1863 roku do ruchu roku 1905, spis uczestników powstania styczniowego, o których jest mowa w książce, a także kopie rozkazów, jakie otrzymywali powstańcy od dowództwa. Niżej przedstawiony tekst źródłowy jest fragmentem *Wspomnień*, w których Henryk Samborski opisuje swoje perypetie z systemem edukacji, ze szkołami, a także z nauczycielami.

Miejsce i data wydania:

Warszawa, 1917 r.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Brak informacji o miejscu przechowywania oryginału. Wersję cyfrową odnaleźć można, m.in.:

<https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/doccontent?id=8745&from=FBC>

Tekst źródła (fragment):

Pierwsze lata nauki początkowej, nader przykre pozostawiły po sobie wspomnienia. Ułatwienia przy zdobywaniu wiedzy i dzisiejsze metody nauczania nie były wówczas znane. Nauka, udzielana przez rutynowanych ówczesnych zacofańców, dała mi się we znaki podczas paroletniego pobytu w przygotowawczych elementarnych szkołach Ostrowskiego i Sosnowskiego. Wreszcie udało mi się nie bez trudności zdać egzamin do 1-ej klasy gimnazjalnej. Wpadłem następnie w zupełnie odmienne od poprzedniego, lecz równie nieznośne otoczenie surowych i wymagających nauczycieli, nie uwzględniających wcale i nie umiających się dostosować do umysłów dziecięcych. Ostatnie lata szkolnictwa średniego, poprzedzające reformy szkół Wielopolskiego, nie obfitują w wiele dodatnich szczegółów.

Gimnazjum radomskie mieściło się w gmachu klasztornym zgromadzenia ks. Pijarów. Prowadzone było po staroświecku, nie posiadało wcale odpowiednich sił pedagogicznych, któreby nie tylko uczyć, ale również odpowiednio rozwijać potrafiły młodociane umysły.

Słowniczek pojęć:

Henryk Samborski - urodził się w 1843 roku, uczestnik powstania styczniowego; za udział w powstaniu skazany na zesłanie na Syberię.

ks. Pijarzy – potoczna nazwa Zakonu Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych. Pijarzy prowadzili i prowadzą przede wszystkim działalność oświatową i wychowawczą wśród dzieci i młodzieży. Prowadzili również działalność edytorską, naukową i wydawniczą.

reformy Wielopolskiego – z inicjatywy Wielopolskiego wyszły ukazy o wychowaniu publicznym, równouprawnieniu Żydów i oczyszczaniu włościan z urzędu. W wyniku pierwszej reformy powstała m.in. Szkoła Główna (czyli właściwie uniwersytet) i Instytut Politechniczny oraz uporządkowano system szkolnictwa na wszystkich szczeblach. Druga zakładała uchylenie zakazu nabywania dóbr ziemskich i parceli miejskich przez Żydów, a także innych restrykcji. Ostatnia reforma zaprowadzała likwidację systemu pańszczyźnianego i zastąpienie go czynszem, dopuszczając nawet możliwość zakupu ziemi przez chłopów na własność.

Rusyfikacja – proces dobrowolnego lub przymusowego przyswajania języka i kultury rosyjskiej przez osoby spoza tej kultury.

Pytania do źródła

Pytania do uczniów szkoły podstawowej:

1. Czym były rusyfikacja oraz germanizacja? Czym się różniły i czym się charakteryzowały?
2. Czym charakteryzował się system edukacji w Polsce pod zaborami? Odpowiedz, korzystając z tekstu źródłowego.
3. Jakie były reformy Wielopolskiego, o których wspomina autor tekstu źródłowego?

Pytania do uczniów szkoły średniej:

1. W jaki sposób autor tekstu źródłowego charakteryzuje szkolnictwo na ziemiach polskich? Jaki jest jego stosunek do przeszłości szkolnictwa, którego był częścią?
2. Na podstawie informacji zawartych w tekście źródłowym odpowiedz, o jakim zaborze mowa jest we *Wspomnieniach*? Który fragment daje na to odpowiedź?
3. Po jakich wydarzeniach wprowadzano w szkołach elementarnych i średnich język rosyjski, jako język wykładowy? Dlaczego? Jak nazywa się proces przymusowego przyswajania języka, kultury i historii innego narodu, w tym wypadku Rosji?

Wskazówki:

Odpowiadając na pytania należy pamiętać, że rusyfikacja nasilała się w szczególnych momentach, takich jak, np. powstania. Zazwyczaj wprowadzanie języka rosyjskiego do szkół, jako języka wykładowego, miało być swoistą karą dla społeczeństwa Królestwa Polskiego. Proces rusyfikacji zaś wpływał na dalszy opór społeczeństwa, przez co zaczęto organizować coraz mocniej samonauczanie i nauczanie tajne.

Najważniejsze cezury:

1862 – władze rosyjskie wydały ustawę o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim, która przywróciła w szkołach język polski jako język wykładowy i przyznała im częściową autonomię

22 stycznia 1863 – wybuch powstania styczniowego

1864 – całkowite ograniczenie autonomii szkolnictwa, redukcja szkolnictwa elementarnego

Literatura pomocnicza

Chwalba A., *Historia Polski 1795 – 1918*, Warszawa 2000

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Łukasz Wołczyk